

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./62

**ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ**

---

# **НАШ ЈЕЗИК**

**XLIX/1**

БЕОГРАД

2018

Примљено 9. септембра 2018. г.

Прихваћено 11. октобра 2018. г.

ДАРИНКА С. ГОРТАН ПРЕМК\*

(Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за српски језик са јужнословенским језицима)\*\*

## ПЛАТИСЕМИЈА И СИМИЛИСЕМИЈА У ПОЛИСЕМАНТИЧКОЈ СТРУКТУРИ ЈЕДНЕ ЛЕКСЕМА

У раду се говори о статичној и динамичној полисемији, дефинише се платисемија, широкозначност, као облик статичне полисемије, и симилисемија као један од типова динамичне полисемије. Даље се ове појаве разграничавају и међу собом, и од сродних појава у полисемантичким структурама различитих лексема.

*Кључне речи:* полисемија, платисемија, симилисемија, семантичка реализација, семантичко варирање, полисемантичка структура.

1. Термин *платисемија* наука о језику дугује Ирени Грицкат. Термин *симилисемија* наука о језику дугује мени, ауторки овога прилога.

Ирена Грицкат је још давне 1967. године платисемијом назвала *широкозначност*, код нас ју је прва описала и дефинисала (Грицкат 1967).

Ја сам о платисемији писала 1996 (Гортан Премк 1996) и 1997 (Гортан Премк 1997) и у понечем допунила и кориговала дефиницију Ирени Грицкат. Не сасвим оправдано. Касније сам од допуне одустала, и оно чиме сам је допунила назвала сам *симилисемијом*.

---

\* daragp@yahoo.com

\*\* Овај рад се без садржинских измена преноси из зборника *Od dvojbe do raz-dvojbe. Zbornik radova u čast profesorici Branki Tafri*, ur. Petra Košutar, Mislav Kovačić, Zagreb: Ibis grafika, 2018, 95–105. Како на корици стоји: „О nekim se temama, poput platisemije i similibemije, prvi put piše u Hrvatskoj pa je i to značajan doprinos“ (Ljiljana Marks), Уредништво је одлучило да текст буде доступан и српској научној јавности, а за ову прилику пренет је на ћирилицу и технички прилагођен за објављивање у часопису *Наш језик*.

Сада бих желела да све нејасноће и забуне око ових двају за лексички систем важних термина објасним и уклоним. То је и циљ овога прилога.

2. *О илајтисемији*. Говорећи о различитим типовима вишезначности И. Грицкат каже:

„На првом месту срећемо статичну (а не динамичну, развојну) полисемију – назовимо је платисемијом (‘широкозначност’, а не ‘многозначност’) – под коју се подводе они случајеви за које се ни историјски ни према данашњем језичком осећању не може тврдити да представљају било у ком правцу филијацију неког првобитног јединственог значења, апстраховање или померање. Нпр., немогуће је утврдити да је придев *велик* морао некад да означава просторну величину па се тек после претворио и у ознаку за нематеријалне димензије. У Речнику САНУ придев *велик* има у 14 тачака укупно 29 придевски дефинисаних значења, од којих ни једно није обележено као фигуративно, што је и сасвим исправно; сва значења (са делимичним изузетком неких сталних епитета или атрибута: велики кнез, Александар Велики, велики кашаљ итд.) у ствари су само могућности различитих номинација једне исте основне представе, зависно од тога с којом речју та основна представа контактира: велико гувно је пространо, велике очи – разрогачене, ти си већ велики – одрастао, велико јело и пиће – обилато, велика зима – љута, велика помрчина – густа, итд. Исто се може констатовати, рецимо, за глагол *ићи*: нема основа за претпоставку да би тај глагол морао некада значити само ход помоћу ногу, а да је казивање као ‘иду дани’ нека врста пренесене представе о ходу на персонифицирано ‘дан’. *Ићи* је нејвероватније имало првобитно широко значење самоиницијативног или самониклог кретања“ (Грицкат 1967: 224).

Ову хипотезу поткрепљује историјском широкозначношћу француског глагола *aller* и руског историјски широкозначног *идти*, коме у савременом руском одговарају глаголи *идти*, *ехать* и *лететь*. И даље, И. Грицкат с правом закључује: „Појава платисемије везана је за именице, глаголе и придеве најширег значења“, мада се ове појаве уочавају и код предлога и прилога. И на крају – два корисна упозорења: „Кад је реч о прајезичким епохама, врло је тешко говорити о томе шта је сигурно било од почетка широкозначно, а шта представља давнашње преношење – рецимо, са просторних на временске појмове“, и „Требало би имати у виду да у језику не влада генерално правило да се речи стварају првобитно ради именовања нечег конкретнијег, а да касније развијају апстрактнија значења“ (Грицкат 1967: 225–226).

3. И. Грицкат упоређује платисемију са могућношћу употребе хиперонима наместо хипонима наводећи да се „поводом сваког цвркута обично [...] каже да *ййишца* цвркуће, јер се врсте птица не распознају или просто не познају“ (Грицкат 1967: 224–225). Даље, на истоме месту, с правом, каже: „На широкозначне речи подсећају и савремене мотивисане изведенице: *лејишлица*, *йрикључак* и сл., које услед мотивисаности могу да значе много ствари, па су стога неприкладне за фигуративну употребу“ (Грицкат 1967: 225).

4. *О симилисемији*. А ево како сам ја, усвајајући термин *йлайиесемија* и основна схватања И. Грицкат о садржају тога термина, из синхроничне перспективе допунила садржај термина *йлайиесемија*, дефинисала га и како сам ову појаву разграничила од сродних појава.

Допунила сам платисемију Ирене Грицкат лексемама из лексичко-семантичке групе *делови људскога йшела*, *људске радње*, *сйања*, *особине* које у својим примарним реализацијама (нагласимо, увек су у питању номинациона, основна значења) могу именовати и означавати два веома слична појма, референта, односно лексемама које су способне да се номинационо реализују у два семантичка садржаја чије су и архисеме и семе веома сличне. Нпр., дефиниција основне семантичке реализације лексеме *глава* у *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*<sup>1</sup> гласи: „горњи део човечијег односно предњи део животињског тела у коме се налази мозак и главна чула“; у овој су дефиницији (а исто је и у највећем броју речника других језика) идентификована два референта, два денотата, односно два појма – ’глава човека’ и ’глава животиње’. Исту способност имају и деривати ових лексема, али само они у чијој је творбеној основи цео, или готово цео, семантички садржај мотивне речи; нпр. *главоња човек* и *главоња мачор*.

5. Године 1996. ову сам појаву и ја назвала платисемијом (Горган Премк 1996), а 2003. назвала сам је симилисемијом (СДР 2003: 8–10). Нешто касније ћу објаснити и потребу измене термина.

Даље, о ’глави човека’ и ’глави животиње’. Како је идентификација двају референата у свим другим случајевима, сем у симилисемији и знак да су у питању две семантичке реализације, два значења једне лексеме, потребно је наћи објашњење за мултиреференцијалност симилисемичних реализација. Објашњење сам видела, а и сада га видим, у типу референата односно у типу именованих семантичких садржаја; и у првome и у другоme семантичком садржају – ’глава човека’ и ’глава животиње’ – веома су сличне и архисеме ’део тела’, уз разлику

<sup>1</sup> У даљем тексту Речник САНУ.

'животињског' или 'људског', и семе нижега ранга 'истакнут', уз разлику 'горњи' или 'предњи', 'округласт', 'са главним чулима', уопште 'важан, битан део тела'. Изгледа да ове разлике у семама у овим семантичким садржајима нису довољне да би се у језичкој свести раздвојила ова два појма – 'глава човека' и 'глава животиње'; а нераздвојеност ових садржаја у језичкој свести огледа се, с једне стране, у томе што деца усвајајући ову лексему истовремено усвајају и њену способност именовања двају референата, а исто је и при усвајању страног језика, и, с друге стране, у томе што се ова два семантичка садржаја у готово свим речницима европских језика идентификују једном лексикографском дефиницијом, што значи да их и лексикографи схватају као једну семантичку реализацију, као једно значење. И ово је управо разлог због кога сам ову појаву назвала симилисемијом.

6. А сад нешто што сматрам важним. Референти у симилисемантичним реализацијама нису истога лексичког ранга; један увек, колико засад знам, припада лексемама оних семантичких поља која су способнија за индуковање семантичких процеса, за индуковање семантичког варирања и у оквиру полисемије, и у оквиру деривације, а други лексемама семантичких поља мање способних за оваква индуковања. У нашем случају један референт припада антропонимима, а други зоонимима, те није, с обзиром на изразиту антропоцентричност и антропометричност семантичких дисперзија, тешко, и без посебних испитивања полисемантичке структуре лексеме *глава* и деривационог система коме је она у фокусу, закључити који од ових двају референата има виши лексички статус. А испитивања показују следеће. Све семантичке реализације лексеме *глава* (а има их преко 30) индуковане су елементима семантичког садржаја појма 'глава човека'; једино је семантичка реализација 'грло, брав; јединка роја, јата и сл.' дата под 4.в. у Речнику САНУ индукована синегдохом, према семантичком садржају појма 'глава животиње', баш као што су и значења 'особа, појединац, личност' и 'пореска глава' дата под истом тачком као а. и б. индукована синегдохом према семантичком садржају 'глава човека'. Исто је и у деривационој систему коме је у основи лексема *глава*; готово сва морфолошко-семантичка варирања индукована су семантичким садржајем појма 'глава човека', нпр. *главан, главанда, главанца, главар, главарда, главарев, главарија, главарина, главарица*, као и многе друге; само је неколико лексема индуковано семантичким садржајем појма 'глава животиње', као лексема *главаџи* са номинационим значењем 'помањати главу из воде (о рибама)' или лексема *главник* у секундарном значењу 'оглав, улар'; и у једноме и у другоме случају, а и у другим

таквим, поновимо, ретким сличајевима, семантичко варирање индуковано је метонимијом или синегдохом (подврстом метонимије), као у лексемама *главаѝ* и *главоња* (и човек и мачор су *главаѝи*, па су зато и један и други *главоње*). И да сведемо – семантичка варирања симилисемичних семантичких садржаја овога су типа: индуктор свих варирања, и оних изазваних метонимијом (*он има добру главу*), и оних изазваних синегдохом (*он је глава њородице*), и оних изазваних метафором (*глава клина*), по правилу је семантички садржај примарног референта; садржај секундарног референта може бити индуктор само метонимије или синегдохе, али никада и метафоре, што значи да се садржај секундарног референта у језичкој свести не декомпонује, већ се доживљава, или, боље речено, постоји у језичкој свести више као појмовни (готово као терминолошки), а мање као лексички садржај. На исти се начин понашају све лексеме које у номинационим реализацијама именују делове тела који су заједнички људима и животињама, особине људи и животиња (*леја жена, леја мачка*), процесе које врше људи и животиње (*једе човек, једе ѝас*), као и особине тих процеса (*убрзано дише човек, убрзано дише ѝас*).

#### 7. Разграничење *ѝлаѝисемије* и *симилисемије* од сличних *ѝојава*.

Прво о могућим начинима за разграничење *ѝлаѝисемије* од *ѝолиссемије*. Један је лексички, други је психолингвистички; први је основни, други је провера првога. Пођимо од онога што имамо у лексичком систему и покушајмо да укратко испитамо лексему *велик* (коју наводи и И. Грицкат). У оквиру тачке 1. која је дефинисана у Речнику САНУ „који је по размерама изнад просечног, нормалног (у једној или више димензија)“ дата су три релативно блиска значења: „а. висок, дугачак; широк; дубок (високог нивоа). б. простран; крупан; развијен, цивилизован. в. који премаша потребну меру; одвећ простран“. Иако ми није циљ да редигујем већ одштампане томове Речника САНУ, ипак морам рећи да у овоме случају имамо и омашки: значење дато под б (али без синонима *цивилизован*, који се лексикографу наметнуо због последњег наведеног примера и *синѝагме велики свети*), изгледа да је основно, номинационо, што закључујемо према атрибутској семантичкој позицији у којој се по правилу реализује; значење дато под а. секундарно је јер се по правилу реализује у функцији предикатива. Разлике у семантичкој позицији као месту реализације указују на то да се ради о различитим значењима; и значење дато под в. реализује се најчешће у функцији предикатива, што показује да в. није једнако са б, а семантичка компонента 'несразмеран нечему, неодговарајући неком' (која, додуше није наведена у дефиницији, али је наведени примери потврђују – *циѝеле су му велике*,

*кайуи му је велики*) одваја га и од онога што је дато под а, и од онога што је дато под б. Под тачком 2. дато је значење 'разрогачен (о очима и погледу: у изненађењу, чуђењу, радозналости)'; оно се остварује само у заданој семантичкој позицији (Гортан Премк 1997: 53–55), само са лексичким партнером *очи*, што је довољан доказ његове лексичке посебности, итд. А све ово, или бар део ових доказа, можемо проверити и једноставним психотестом асоцијација; нпр. на лексему стимуланс *велик* реакција неће бити *око*.

Све ово што сам рекла односи се на синхронично стање у лексичком систему; у синхроничном стању, изгледа ми да је историјска широкозначност овога придева ресемантизована према савременим законитостима развитка полисемантичке структуре једне лексеме, што је лексикографима омогућило да на показани начин претпоставе ланчану дисперзију у полисемантичкој структури придева *велик*. Из историјске перспективе, разуме се, све може бити и друкчије.

8. Друго, *о разграничењу илаиисемије од сродних њојава*. Задржаћу се на појавама сличним платисемији. Основна је и, чини ми се, најчешћа, она коју имамо у секундарним значењима примарних лексема, а, можда, и чешће, у секундарним, изведеним лексемама, као што су *ирикључак* и *леишелица* Ирене Грицкат, чија су значења добијена поновљеним метафоричким варирањем истога типа; нпр. *леишелица* је и 'птица која лети, летачица', и 'направа саграђена тако да може летети по ваздуху (авион, балон, ваздухоплов и др.)', и 'врста рибе', а у загонеци и 'чунак на разбоју'. У основи је оваквих изведених лексема накнадно идеографско обједињавање различитих међусобно независних значења добијених истим творбеним моделом; и ово идеографско повезивање искључује могућност да се овако добијена значења разумеју као значења хомонимичних лексема и омогућава да се ова значења разумеју као посебне реализације једне лексеме. Или, друго је значење лексеме *језик* обједињено општом дефиницијом 'оно што је својим обликом слично језику (1)', а под овим је значењем дато 10 различитих семантичких реализација, као: 'комадић, парче коже на обући';<sup>2</sup> 'помични део браве'; 'зупчасти истакнути део кључа'; 'казалка на ваги'; 'клатно у звона, звечак', да их даље све не наводим. Ова значења међу собом нису повезана, она нису развијена једно из другог ланчаном дисперзијом, већ су сва радијално развијена из основног значења повезивањем сема које се односе на облик – *издужен* и *иокреиљив* (*иокреиљив* само у неким

<sup>2</sup> Сви примери односно синтагме из примера узети су из Речника САНУ; такође су из дефиниције из истог речника због потребе да се економисе са простором и временом навођени само делови дефиниција довољни за идентификацију појмова.

реализацијама) – полазног семантичког садржаја датог под тачком 1, са циљним семантичким садржајем сваког од наведених значења посебно. Или – *белка* је и 'животиња беле боје или с неким белим обележјем (овца, кобила, кучка, мачка, коза и др.)', и 'беличаста биљка', и 'беличасто воће', и 'жена светлоплаве косе', и 'сребрни новац', и 'беланце' и још штошта што је беличасто. И ова су значења, као и значења лексеме *лейтелица*, добијена понављањем истог творбеног модела коме је творбена основа придев *бео* а циљни садржај 'оно што је бело'.

9. А сад да објасним зашто *језик на цијелама* и *језик на звону*, *звечак* или *белка* ('коза беле длаке') и *белка* ('сребрњак') не спадају, према моме схватању, у платисемију. Код платисемије имамо статичну полисемију, без могућности да из историјске перспективе са сигурношћу претпоставимо првобитно значење као фокус филијације других значења. Међутим, из синхронијске перспективе, накнадном семантизацијом полисемантичке структуре такве широкозначне лексеме може се, бар лексикографи морају и могу, претпоставити основно значење као могући фокус других значења. Нпр., лексикографи су код придева *велик* као основно значење дали оно што се односи на просторну димензију (*велики сѣас*, *велика шума*, *кајуџи му је велики*, *велико јело*, *велики народ*), затим на временску (*велика њрошлосџи*), па на димензију која се тиче каквоће (*велики учџиџељ*), и да не набрајам даље. Код *језика на цијелама*, *језика на звону* и *белке* – 'козе беле боје', 'жене светле косе' статичност је другог типа; статичност је само у међусобној функционалној неповезаности различитих реализација, док динамичност постоји према индуктору полисемије, према лексеми која им је у творбеној основи. То је један разлог, а други је тај што семантичке садржаје *глава човека* и *глава краве* повезује велика сличност, готово идентичност и архисеме и сема нижега ранга, док семантичке садржаје *језик на цијелама* и *језик на звону*, *звечак* повезују само семе нижега ранга. И још нешто с прагматичног становишта: различита је употребна вредност реализација овако добијених – једне припадају општеусвојеном лексичком фонду, као *језик на цијелама*, а друге баш и не припадају.

10. Сродна платисемији је и могућност употребе ширега појма, хиперонима, наместо ужега појма, хипонима, што наводи и И. Грицкат. Ова је појава по типу семантичког варирања део синегдохе, али је за разлику од синегдохе, које је мало у језику<sup>3</sup> (мало је употребе имена

<sup>3</sup> Синегдохе је више у експресивном изражавању него у лексичком систему; више је примера типа *кад усџане кука и моџика*, *храни мајка два нејака сина на њреслицу* и



дела какве целине за саму целину – *глава њородице, нејознајто лице*) веома раширена у лексичком систему. Нпр. лексема *кола* означава и 'возило на точковима (најчешће на четири точка)', али и 'запрежно возило', и 'аутомобил', и 'вагон'; а лексема *народ* значи и 'људи, људство уопште', и 'народност, нација', и 'становништво', и 'становништво нижега слоја', и 'мноштво људи', и 'породица, укућани'; на исти начин и лексема *земља* значи и 'наша планета', и 'копно', и 'земљиште', и 'држава', и још штошта.

Овога типа семантичког варирања много је у ботаничкој и зоолошкој лексици, а оно је, као регуларно и системски, искоришћено и у терминолошкој класификацији и таксонимији појмова из ових области, али је овде, да тако кажемо, искоришћен у обрнутом смеру – од ужега појма ка ширем. Нпр. *зргеч* је и 'слатководна риба дугачка до 40 cm *Percu fluviatilis* из ф. Percidae', и општи назив за 'рибе из ф. Percidae'; *мачка* је и '*Felix domestica*', и 'фамилија звери Felicidae'; а *кокош* и *кокошка* су и '*Gallus domesticus*', и 'фамилија Gallidae'; или *љубичица* је и 'врста биљке *Viola odorata*', и 'цела фамилија биљака Violaceae', и да не набрајамо даље. Називи ужега појма, као *мачка, кокош, љубичица* речи су општега фонда, а називи ботаничких или зоолошких фамилија термини су, а то су конвенционалне, договорене речи.

Употреба хиперонима наместо хипонима, и кад у језику постоје посебне лексеме за шири и ужи појам (*йџица – врабац, славуј, голуб* и др.), и кад не постоје (*народ, земља, мачка*), веома је слична платисемији, али није платисемија. Код платисемичних семантичких садржаја имамо веома сличне и архисеме и семе, а код семантичких садржаја хиперонима и хипонима имамо исте архисеме, али различите семе, и по броју и по семантичким информацијама. Наиме, код хиперонима семе су општега типа, што се огледа у њиховој неспособности или мањој способности за метафорична варирања; код хипонима семе су веома изражене и метафорички веома продуктивне.

11. Симилисемемија односно мултиреференцијалност је појава коју можемо имати у основним, примарним семантичким јединицама, тј. у основним значењима неизведених речи (као код лексеме *глава*) и у секундарним семантичким јединицама, тј. у дериватима који су добијени метонимијским варирањем (метонимијом или синегдохом), варирањем

*десницу руку*, него оних типа *глава њородице, нејознајто лице* и сл., али то још увек не значи да *кука* и *мојџика* у лексичком систему реализују семантички садржај *сељаци* (не може се рећи – они су мотике), или да се лексема *йреслица* реализује у систему као *рад* или *йређа, йредење*.

којему је индуктор у архисеми (као код лексема *главаӣ* и *главоња*, како смо већ показали).

12. *Разграничење симилисемије од сродних појава*. Симилисемију од сродних појава одваја пре свега двореференцијалност. Двореференцијалност је омогућена тиме што семантичке садржаје 'глава човека' и 'глава краве' повезује велика сличност, готово идентичност и архисеме и сема нижега ранга. И још нешто, двореференцијалност се у лексичком систему јавља само у симилисемичним реализацијама, увек основним, примарним лексема из лексичко-семантичке групе *човек и делови његовог тела*.

13. Да на крају нешто кажем и о лексикографским решењима симилисемије и сродних лексичких појава. Симилисемични семантички садржаји дају се у оквиру једне дефиниције (исп. *глава* 1). Значења добијена понављањем истога типа метафоричног варирања у оквиру једне полисемантичке структуре дају се као посебне подтачке обједињене општом дефиницијом у којој су наведене семе које су индуковале варирање (исп. *језик* 2). У полисемантичким структурама деривата различита значења добијена понављањем истог творбеног модела дају се као посебне тачке (не треба их давати као подтачке) јер су она развојно готово хомонимна (исп. *белка*). Ово су устаљени лексикографски поступци; ако има и друкчијих, они су омашке, а не грешке. Код лексема где у полисемантичкој структури имамо употребу хиперонима наместо хипонима решења нису ни једноставна, ни устаљена, ни у нашој лексикографској пракси, ни у лексикографији уопште. Могли бисмо само предложити оквире у којима би требало тражити решења. Ако се хипероним употребљава наместо хипонима, а хипоним има у лексичком систему и посебну лексему, онда би требало као прво дати значење хиперонима, па онда давати значења хипонима, без обзира на то што је лексема, могуће, фреквентнија у хипонимичној реализацији, као што је случај код лексеме *кола* (у урбаном језичком стандарду фреквентнија је у значењу *аутомобил*); а да ли ће се хипонимична значења давати као подтачке или као тачке, зависи од самих значења, нпр., ако се једно хипонимично значење даље развија, као што се значење 'запрежна кола' метонимијски трансформише у 'количина која стаје у запрежна кола', онда ће се, највероватније, хипонимичне реализације давати као одвојене тачке.<sup>4</sup> Кад у лексичком систему не постоји посебна лексема за хипоним, као што је случај код лексеме *народ*, мислимо, да би редослед семантичких реализација, ипак, морао

<sup>4</sup> Напомињемо да код лексеме *кола* није тако поступљено.

ићи од општијег, ширег ка ужем, посебном, из простог разлога што је у највећем броју случајева тешко, или и немогуће, и из синхроничне, и из дијахроничне перспективе, открити фокус полисемантичке дисперзије; а да ли ће то бити дато под тачкама или под подтачкама, опет зависи од много чега; нпр. у неким од значења лексема *народ* је именица која нема множину, а у другима је пак обична заједничка именица, и та значења треба раздвојити у посебне тачке. Највише је, што би се рекло, збрке и пометње у регистровању термилошких вредности заснованих на могућности употребе хипонима наместо хиперонима; прва је недоследност у томе да ли се ови појмови региструју као термилошки или не, нпр. уз номинациона значења лексема *говече*, *коза*, *коњ*, *крáva* стоји квалификатор зоол., а уз лексему *кокош* не стоји. Мислимо да би се за случајеве када су у питању лексеме које припадају и општем лексичком фонду и термилошком могла применити квалификација, што досад нисмо чинили, „и зоол.“ или „и бот.“, која би, с обзиром на то да изостанак квалификације значи припадност општем лексичком фонду, значила да реч припада и општем и посебном лексичком фонду; нпр. за лексему *гуска* стајало би 1. и зоол. 'а. домаћа припитомљена птица пловуша издуженог врата *Anser domesticus* карактеристичног гласа, која се гаји ради перја, меса и јаја; женка те птице (за коју се верује да је глупа)'; б. мн. 'назив за крупније птице пловуше рода *Anser* из ф. *Anseridae*; општи назив за ф. *Anseridae*', а наглашавању припадности општем фонду допринело би и набрајање у дефиницији хипонимске јединице сема релевантних за семантичко варирање (у дефиницији лексеме *глава* датој под 1.а. у Речнику САНУ нема података о семама које се односе на облик, па, да тако кажемо, више значења дата под 2. 'врста ноћног суда'; 'божићни колачи' др., баш као и експресивно значење 'глупа, ограничена женска особа'; у дефиницијама хиперонимских значења не би требало наводити семе зато што је семантички садржај и хиперонима и термина (а овакви су хипероними ближи термилошкој лексиси) готово само појмовни, у њему су семе мање изражене, у њему је битна појмовна вредност, архисема.

И још нешто о бележењу симилисемије у нашим речницима и речницима уопште. Симилисемична значења дају се само код лексема којима се именују и означавају делови људскога и животињског тела, и то не код свих делова, већ само оних важнијих. Нпр., бележи се да је *глава* и 'глава човека' и 'глава животиње', али се не бележи да и човек и животиња *ходају*, *једу*, *сјавају*. Дакле, симилисемија се бележи код лексема које означавају именичке појмове (делове људскога и

животињског тела), али не и код лексема које означавају њихове статичке и динамичке детерминаторе, не код придева и глагола.

И једна напомена. Лексикографска решења претходе нашим теоријским знањима, те узрок лексикографским несналажењима треба пре тражити у спорости наших теоријских сазнања него у лексикографској невичности.

*Закључак.* *Платисемија* или широкозначност је посебан тип вишезначности. То је статична, а не развојна полисемија. Имамо је код лексема код којих ни из историјске, а понекад ни из савремене перспективе не можемо претпоставити ни ланчано, ни радијално семантичко ширење из некаквог историјски примарног фокуса. И. Грицкат наводи као пример за широкозначност лексеми *велик*.

*Симилисемија* је способност лексема из лексичко-семантичке групе *човек, делови његовог тела, његове особине, радње и сјања* да у својој основној реализацији именују и означавају два веома слична референта – један који се односи на човека и други који се односи на животињу. Нпр., 'глава човека' / 'глава животиње'.

## ЛИТЕРАТУРА

- Гортан Премк 1996: Даринка Гортан Премк, О платисемији, *Наш језик* XXXI/1–5, Београд, 76–84.
- Гортан Премк 1997: Даринка Гортан Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Библиотека Јужнословенског филолога, књ. 14, Београд: Институт за српски језик, 59–67.
- Грицкат 1967: Ирена Грицкат, *Стилске фигуре у светлу језичких анализа*, *Наш језик* XVI, Београд, 217–235.
- Речник САНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XX, Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српски језик САНУ, 1959 –.
- СДР 2003: *Семантичко-деривациони речник. Свеска 1: човек – делови тела*, ред. Даринка Гортан Премк, Лингвистичке свеске 3, Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 7–18.

*Darinka S. Gortan Premk*

PLATYSEMY AND SIMILISEMY IN THE POLYSEMANTIC  
STRUCTURE OF ONE LEXEME

S u m m a r y

*Platysemy* or broad-meaning is a special type of multiple meaning. It is static, but not developing polysemy. Platysemy relates to neither lexemes where, neither from historical nor sometimes from contemporary perspective, we can suppose, neither chain-like nor radial semantic spreading from some historical primary focus. Irena Grickat gives an example of broad-meaning of *velik* (big) lexeme.

*Similisemy* (similar meaning) is the capability of a lexeme from the lexical-semantic group *man, parts of the human body, its characteristics, actions and states* to give name and denote, in its basic function, two very similar referents – one referring to a man and the other referring to an animal. For example, *head of a man/head of an animal*.

*Key words:* polisemy, platisemy, similisemy, semantic realization, semantic variation, polisemantic structure.